

”שירה כהתגלות העצמי לעצמי”

קריאה בשיר 'הליקון פרטי' מאת שיימוס הייני

השיר 'הליקון פרטי' פותח את אוסף תרגומי השירים והמסות פרי עטו של הייני **הפסקת אש**, שראה אור זה עתה בתרגומם של ליאור שטרנברג ואריאל זינדר (הקיבוץ המאוחד 2016). זהו שיר מוקדם של הייני, ולא בכדי בחרו העורכים לפתוח בו את קובץ השירים כולו – כפי שניתן ללמוד משמו ומן הבית האחרון, הייני חושף בו את מקורות יצירתו. עוד לפני שנעמיק בשיר עצמו, אבקש להתמקד בסמל המרכזי המופיע בו – הבאר. על פי הגישה היוגיאנית, סמל יהיה אובייקט או צורה הטעונים במשמעות קולקטיבית. תחושת משמעות זאת עשויה לעלות מן הלא מודע עם החשיפה לסמל, גם ללא תהליך של למידה פרסונלית. על פי מילון הסמלים של דה-וירוי (De Vries & De Vries 2004) – המציע פירושים לסמלים על בסיס הישנות חוזרת של אותן משמעויות לאורך ההיסטוריה

של התרבות האנושית – הסתכלות אל תוך באר מייצגת אמת, התבוננות אל הנשמה ואל "הידע האלוהי של המעמקים". במילון סמלים נוסף (Ronnberg & Martin, 2010), מנסים להתחקות אחר תהליך היטענות סמל הבאר במשמעויות אלו. לדבריהם, ניתן להניח אילו תחושות פנימיות עוררו מעיינות בכני האדם הקדמונים: מים מתוקים, מקור חיוני של חיות, פורצים ממקור נעלם המסתתר מתחת לאדמה המוכרת. מכאן ניתן גם לשער מדוע הפכו מעיינות למקומות מקודשים, מקום התגלות ומפגש עם כוח חיות המגיע ממקורות נסתרים מעין (דוגמה לדבר ניתן לראות במעיינות אנגיפה והיפוקריני, הנזכרים במיתולוגיה היוונית כמעיינות שמהם שתו המוות השוכנות במרומי ההר, 'הליקון'). באה, שלא כמו מעיין, מייצגת גם מאמץ אנושי מודע ומכוון, בניסיון ליצור קשר עם כוח החיות הזה.

שיימוס הייני: הליקון פרטי

כִּלְדָּה, לֹא יִכְלֹוּ לְהִרְחִיק אוֹתִי מִבְּאֵרוֹת
וּמִשְׁאֲבוֹת יִשְׁנוֹת עִם מְנוּפִים וְדָלִי פַח.
אֶהְבֵּתִי אֶת הַנְּפִילָה הַחֲשׂוּכָה, הַשָּׁמַיִם הַכְּלוּאִים
רֵיחַ הָאֲצוֹת, הַפְּטָרִיּוֹת וְהַטַּחֵב הַלֵּחַ.

הִיְתָה אַחַת בְּמַפְעֵל לְבָנִים עִם מִכְסָּה עֵץ רָקוּב.
הַתְּעַנְגָּתִי עַל הַצִּלִּיל הָעֲשִׂיר שְׁדָלִי הַשְּׁמִיעַ
כְּשֶׁצָּלַל מִטָּה עַד קִצָּה הַחֶבֶל. עֲמָקָה כָּל כָּךְ
עַד שֶׁכָּל הַשְּׁתַקְפוֹת בָּהּ לֹא הוֹפִיעָה.

וְאַחַת רְדוּדָה תַּחַת תְּעֵלֶת אֲבָן יִבְשָׁה,
פּוֹרְיָה כְּאֶקְוִרְיוֹם, בְּצִית.
כְּשֶׁמְשַׁכְּתִי שְׂרָשִׁים אֲרָכִים מִן הָאֶפְלָה הַדִּשְׁנָה
פְּנִים לְבָנוֹת רַחְפוֹ סְמוּךְ לְקַרְקָעִית.

אֶחָרוֹת הַדְּהֶדוּ, הַשִּׁיבוּ אֶת קוֹלִי וּבְתוֹכוֹ
מוֹזִיקָה חֲדָשָׁה, נְקִיָּה. וְאַחַת הַפְּחִידָה אוֹתִי
כִּי שָׁם בֵּין הַשְּׂרָךְ וְהָאֲצָבָעוֹנִיּוֹת,
עֲכָבְרוֹשׁ מֵהָר עַל פְּנֵי הַשְּׁתַקְפוֹתֵי.

כִּיּוֹם, לְחֹטֵט בֵּין שְׂרָשִׁים, לְמִשֵּׁשׁ בְּרָפֶשׁ,
לְהַבִּיט, נְרָקִים פְּעוֹר-עֵינַיִם, אֶל תוֹךְ בְּרִכָּה
הֵם מְעֻשִׂים שְׂאִינִם לְכַבּוֹדוֹ שֶׁל מִבְּגָה. אֲנִי חוֹרֵז
כְּדִי לְרִאוֹת אֶת עֲצָמִי, לְהִדְהֶה אֶת הַחֲשֵׁכָה.

המפגש עם הלא מודע בכלל והקולקטיבי בפרט – הגילוי והחידוש. גם כאן לעתים נחוה הגילוי כמעשיר את התודעה – "אחרות הדהדו, השיבו את קולי ובתוכו מוזיקה חדשה, נקייה" – אך לעתים הוא כרוך במפגש עם חומרים מאיימים שיתכן כי היינו מעדיפים שישארו בקרקעית הבאר – "כי שם בין השרך והאצבעוניות, עכברוש מהר על פני השתקפותי".

הבית האחרון הוא המעניין ביותר מן ההיבט הארס פואטי. היצירה הופכת לדרכו של הייני הבוגר להישאר במגע עם אותם חומרים בלתי מודעים שבעבר נחו כעולים מן הבאר. את זיקתו הטבעית של ילד אל הלא מודע, המתעוררת בקלות במפגש עם בארות, מחליפה יכולתו של משרוד להתבונן בבארותיו הפנימיות, והיא המאפשרת אותו מפגש עם חומר בלתי מודע שהמילים נותנות לו ה.

בספר **הפסקת אש** מופיעות גם כמה מסות שכתב הייני. באחת מהן, "מרגש למילים", מתייחס הייני בהרחבה אל תובנותיו בעקבות כתיבת אחד משיריו המוקדמים – 'חפירה' ואף מביא כמה שורות מתוכו – "הריח הקר של רקב תפוחי-האדמה, הטפילה הבוסקט/בכבול הבצי, החתוכים הקצרים של הלהב/בשרשים חיים מתעוררים בראשי/ אך אין אתי את ללכת בעקבות אנשים כמוהם// בין האצבע והאגודל של ידי/ נח העט העבה/ ובו אחר" (עמ' 118).

יש דמיון ניכר בין 'חפירה' לבין 'הליקון פרטי', ובין המשמעות שמייחס הייני ל'חפירה' לבין הפרשנות שהצעתי ל'הליקון פרטי'. בשניהם הופך המפגש עם מה שמתחת לפני האדמה למפגש עם העולם הפנימי – "שורשים חיים מתעוררים בראשי" – ובשניהם מתואר הדבר כמה שמוביל אל הכתיבה. בפשטות, ניתן לומר כי 'חפירה' מתאר את חפירת הבאר שאל מעמקיה מתבונן הייני ב'הליקון פרטי'. לתחושתו, כתיבת 'חפירה' אפשרה לו לראשונה מפגש עם מהות השירה: "הרגשתי שהצלחתי לכתור פיר אל תוך החיים הממשיים. העובדות והפנים של הדבר היו אמיתיים, אך חשוב מזה, ההתרגשות שהתעוררה בי משעלה בידי לתת להם שמות העניקה לי מין אי-אכפתיות ומין ביטחון" (עמ' 118). וכך הוא כותב בפתח המסה – "שירה כהתגלות העצמי לעצמי, כהשבה של התרבות לעצמה; שירים כאיברים ברצף, שיש להם הילה ואותנטיות של ממצאים ארכיאולוגיים, שם יש לשבר-החרס הקבור חשיבות שאינה מתמעטת בשל חשיבות העיר הקבורה; שירה כחפירה, חפירה של ממצאים, שמתגלים לבסוף כצמחים" (עמ' 117). מרתק במיוחד המעבר הטבעי שעושה הייני בין 'התגלות העצמי לעצמי', לבין 'השבת התרבות לעצמה'. זהו מעבר הנשען, לדעתי, על

יוג וממשיכי דרכו טענו כי כל אותם מקורות חיות נסתרים מעין הדהדו גם מה שהומשג בתקופות מאוחרות יותר כ'לא מודע' (פרסונלי או קולקטיבי), וחויית המפגש איתם הדהדה את חויית המפגש המעורר ומרחיב התודעה עם עולמנו הפנימי.

נשוב אל השיר. אבקש להתמקד בסמל הבאר כמייצגת את זיקתו המתמשכת של הייני אל הלא מודע – זיקה ההופכת ברבות הימים למקור יצירותיו. מגעיו עם הלא מודע מניבים התנסויות חושניות ויצירתיות שונות. חלקן מעוררות התרגשות ועונג, אך חלקן כרוכות בתחושות מאיימות כתוצאה ממפגש עם הבלתי מוכר וידוע. לדוגמה, השורה – "עמקה כל כך עד שכל השתקפות בה לא הופיעה" – מתארת, לדעתי, מצב שבו נחשפת התודעה למעמקים האין-סופיים של הלא מודע באופן המבטל או בולע את התודעה האישית – אין בבואה המסמנת את היחס בין הלא מודע האין סופי לבין האגו המוכר. גם התיאור "פנים לבנות רחפו סמוך לקרקעית" מעורר תחושה דומה: זו אינה בבואתו האישית של הייני, המוכרת לו, כי אם השתקפות של איזו מהות בלתי מודעת המשתקפת בעומק מי הבאר. בבית השלישי מתוארים היבטים מרכזיים של